

STREDOVEKÉ NOTOVANÉ FRAGMENTY ZO SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO ARCHÍVU, FOND HODNOVERNÉHO MIESTA KONVENTU PREMONŠTRÁTOV V LELESE

EVA VESELOVSKÁ

VESELOVSKÁ, Eva. Medieval Notated Fragments from the Slovak National Archives, Collection from the Leles Premonstratensian Monastery Place of Authentication. *Historický časopis*, 2021, 69, 2, pp. 223–246, Bratislava.

Source research into medieval musical materials from the territory of Slovakia has brought many new and valuable findings in recent times. The sources include newly discovered musical fragments from various archive, book and museum collections from the 11th to the end of the 15th centuries. Almost all the surviving musical sources contain monophonic Latin liturgical song, so-called Gregorian chant (in Latin *cantus planus*) of domestic and foreign origin. The manuscript materials from the Kingdom of Hungary include fragments in the Slovak National Archives from the Leles Premonstratensian Monastery place of authentication (*locus credibilis*). Fragments of four manuscripts with notes represent a scriptorium tradition that is specific from the points of view of content and musical notation. The medieval fragments with notation are preserved as the packaging for documents (*Acta anni – varia*). They come from four different liturgical books: a *Sequentiar* from the second half of the 14th century, a *Missal* from 1350–1375, an *Antiphonar* from 1350–1375 and a *Psalter* with notes from about 1400. The aim of the study is to present the content and significance of these musical materials for research on medieval musical culture, religion and manuscript production in medieval Slovakia.

Key words: Middle Ages. Slovakia. Leles. Musical Notation. Fragment.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2021.69.2.2>

V slovenských archívnych, knižničných a muzeálnych fondoch sa v súčasnosti nachádza množstvo fragmentárne zachovaných stredovekých prameňov s notáciou. V rokoch 2006 – 2020 bolo zaevidovaných, analyzovaných a vyhodnotených takmer 900 hudobných zlomkov, ktoré boli použité vo svojej sekundárnej funkcii ako obal alebo väzba mladších rukopisov alebo tlačených kníh.¹

---

1 Najnovšie výskumy stredovekých hudobných fragmentov boli publikované v edícii *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi in Slovacia* (VESELOVSKÁ, Eva. *Catalogus*

Väčšina týchto materiálov slúžila ako spevňovací pergamenový obal (vrchná väzba, prípadne predné alebo zadné prídoštie) na mestských úradných knihách (protokoly, zápisnice, účty, kópiare a i.), mladších rukopisoch alebo tlačiach. V tejto sekundárnej funkcii sa stredoveké pramene s notáciou obyčajne nachádzajú dodnes, pričom väčšinou nemajú vlastnú signatúru a v inventároch je o nich len minimálna alebo žiadna zmienka. Jedná sa o stredoveké liturgické knihy (misály, graduály, antifonáre, breviáre, žaltáre a i.), ktoré dokumentujú stredoveký liturgický spev (lat. *cantus planus*), tzv. gregoriánsky chorál. Ako obal alebo spevňovací materiál boli používané už koncom stredoveku, ale najmä v 16. a 17. storočí v mestských i v cirkevných kanceláriách. Pergamenové väzby boli vytvárané najmä z liturgických kníh, ktoré cirkevné inštitúcie už nepoužívali. V prípade najväčších a najdôležitejších stredovekých cirkevných inštitúcií na Slovensku nachádzame viaceré prípady o viacnásobnom využívaní starších liturgických kníh (napr. v Bratislave, v Spišskej Kapitule, v Nitre i pri najväčších farách a kláštoroch). Keďže sa na Slovensku zachovalo len minimum kompletných hudobných rukopisov (18), výskum fragmentárne zachovaných prameňov je dôležitým predpokladom komplexného vyhodnotenia stredovekej hudobnej základne. Časť týchto prameňov bola síce na naše územie dovezená zo zahraničia (najmä ako väzby zakúpených inkunábul alebo starých tlačí), no väčšina fragmentov z mestských kancelárií alebo z cirkevných inštitúcií pochádza z domácich, teda z uhorských rukopisov.

Medzi naozaj mimoriadne nálezy posledného obdobia patria notované zlomky z archívneho fondu Hodnoverného miesta Konventu premonštrátov v Lelese

---

fragmentorum cum notis musicis medii aevi e civitatibus Modra et Sanctus Georgius. Tomus I. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2008. 131 s. ISBN 987-80-89135-22-6; VESELOVSKÁ, Eva. *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi e civitate Schemnitzien-si. Tomus II.* Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2011. 152 s. ISBN 987-80-89135-27-1; VESELOVSKÁ, Eva. *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi – Archivum Nationale Slovaccum. Tomus III.* Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2014. 265 s. ISBN 978-80-89135-31-8; VESELOVSKÁ, Eva. *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi e civitate Tyrnaviensis. Tomus IV.* Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2015. 173 s. ISBN 978-80-89135-34-9; VESELOVSKÁ, Eva. *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi e civitate Kesmarkini. Tomus V.* Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2019. 132 s. ISBN 978-80-89135-43-1; GARAJOVÁ, Veronika. *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi e civitate Trenchini. Tomus VI.* Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2020, 135 s. ISBN 978-80-89135-44-8) a v monografiách: BEDNÁRIKOVÁ Janka. *Frammenti gregoriani in Slovacchia. Frammenti rekopisów gregoriańskich na Slowacji.* Lublin: Norbertinum, 2009. ISBN 978-83-7222-371-5; BEDNÁRIKOVÁ Janka. *Notované fragmenty gregoriánskeho chorálu v archívno-knižničných fondoch Bardejova, Prešova a Levoče.* Ružomberok: Verbum, 2010. ISBN 978-80-8084-595-7; BEDNÁRIKOVÁ, Janka. *Stredoveké notované pamiatky v Knižnici Evanjelického a. v. cirkevného zboru v Levoči.* Ružomberok: Verbum, 2010. ISBN 978-80-8084-596-4.

(mad'. Lelesz), ktoré sú deponované v Slovenskom národnom archíve v Bratislave.²

Výskum notovaných materiálov konventu bol realizovaný v roku 2013 a základné opisy stredovekých fragmentov boli publikované v rámci tretieho dielu edície *Catalogus fragmetorum cum notis musicis medii aevi in Slovacia*, ktorý vydáva Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied.³

Hudobné fragmenty z Lelesa predstavujú raritný nález. Zlomky zo štyroch liturgických kníh pochádzali z domáceho, premonštrátskeho skriptória. Boli použité vo svojej sekundárnej funkcii ako vrchný obal konventných úradných listín. Okrem notovaných fragmentov sa na obaloch protokolov Hodnoverného miesta Leleského konventu zachovala i zbierka zlomkov nenotovaných liturgických kníh (zlomky homiliára, fragmenty misála). Je nanajvyš pravdepodobné, že všetky rukopisy vznikli a aj boli používané práve Leleským konventom. Cieľom štúdie je predstaviť obsah a význam hudobných materiálov tejto zbierky. Spracovanie ostatných liturgických materiálov, ktoré sa zachovali ako sekundárny obalový materiál na písomnostiach tohto hodnoverného miesta ešte čaká na detailne paleografické a liturgické spracovanie a vyhodnotenie.

Rád premonštrátov bol exemptnou rehoľou.⁴ Krátko po založení rehole sv. Norbertom (1082 – 1134) bol okolo roku 1130 založený v Uhorsku ako prvý premonštrátsky kláštor vo Veľkom Varadíne (rum. Oradea).⁵ Založenie kláštora

-
- 2 SEDLÁK, František – MARETTA, Robert. Repozitórium fragmentov stredovekých rukopisov. Súpis fragmentov z fondov SNA. (Interná archívna pomôcka Slovenského národného archívu), bez roku, 21+15 s. Fond Hodnoverného miesta Leleského konventu je na strane 2 – 3. Súpis je prístupný v rukopisnej podobe v Slovenskom národnom archíve. Notované zlomky sú uložené pod číslami 1, 3, 10 a 11. Fond Hondoverného miesta Leleského konventu je v Slovenskom národnom archíve uložený pod číslom 3904 a kláštor Leles pod číslom 4154. Za sprístupnenie a možnosť spracovania materiálov Hodnoverného miesta ďakujeme bývalému riaditeľovi Slovenského národného archívu (ďalej SNA) Dr. Radoslavovi Ragačovi a vedúcej Oddelenia starších fondov Dr. Erike Javošovej.
  - 3 VESELOVSKÁ, *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi – Archivum Nationale Slovacum*, ref. 1, č. 19 – 22, s. 71 – 77; VESELOVSKÁ, Eva. Stredoveké notované fragmenty zo Slovenského národného archívu. In *Musicologica Slovaca*, 2014, roč. 5 [31], č. 1, s. 5 – 34. ISSN 1338-2594; VESELOVSKÁ, Eva – ADAMKO, Rastislav – BEDNÁRIKOVÁ, Janka. *Stredoveké pramene cirkvanej hudby na Slovensku*. Bratislava: Slovenská muzikologická spoločnosť – Ústav hudobnej vedy SAV, 2017, s. 202 – 203. ISBN 9-788089-135387.
  - 4 Biskup nemal právo zasahovať do záležitostí kláštora. Bližšie pozri: KOTRUSOVÁ, Júlia. Dejiny premonštrátskeho kláštora sv. Jána Krstiteľa v stredoveku. In *Monasteriologia Slovaca II*. Trnava: Trnavská univerzita, 2017. ISBN 9-7888056-8000492.
  - 5 Premonštráti alebo norbertíni (lat. *Praemonstratenses, Sacer et Candidus Ordo Canoniorum regularium Praemonstratensium*, skr. *O. Praem., O. P.*) sú rádom rehoľných kanonikov. Rád bol založený po roku 1120 (medzi rokmi 1120 – 1130) sv. Norbertom zo Xanténu neďaleko Laonu (kláštor Prémontré – lat. *Pratum monstratum*, teda Lúka zjavenia) vo francúzskej die-

v Lelese (*Monasterium Sanctae Crucis de Lelez*)⁶ sa datuje do rozmedzia rokov 1188 – 1196.⁷ Kláštor bol založený priamo z Prémontré na princípe filiácie. Zakladacia listina kláštora sa nezachovala. Vacovskému biskupovi Boleslavovi daroval miestne majetky kráľ Belo III. (1172 – 1196).⁸ Biskup Boleslav povolal do Lelesa premonštrátov z francúzskeho kláštora v Prémontré. Patronátne právo nechal panovníkovi. Zakladaciu listinu kláštora dal zničiť Belov syn Imrich (1174 – 1204). Biskup Boleslav sa totiž vo vzájomnom súboji kráľa Imricha s bratom Ondrejom (1177 – 1235) postavil na Ondrejovu stranu.⁹ Počas dynastického boja o trón medzi Ondrejom a Imrichom dal v rokoch 1197 – 1199 zničiť testament, v ktorom Boleslav odkazoval kláštoru majetky. Po urovnaní sporov vzal kráľ na milosť Boleslava i Leleský konvent. V prospech konventu sa Boleslav zriekol daní od poddaných kláštora a venoval ich okrem iného na „opravu škôd na kostole“. Z roku 1214 sa zachovalo falzum listiny (vydanej Ondrejom II.), v ktorej sa pravdepodobne odkopírovali niektoré body prvej, originálnej zakladacej listiny. V nej Ondrej II. potvrdil konventu donácie, ktoré mu venoval biskup Boleslav. Spomína sa v nich i tridsať strieborných mariek na stavbu, resp. obnovu kostola. Obnovený chrám niekedy medzi rokmi 1200 – 1214 posvätil jágerský biskup Katapán. V roku 1214 obdaroval kláštor i Ondrej II. Podľa nej mali dvaja kňazi naveky slúžiť omše za spásu duše kráľovej manželky Gertrúdy.¹⁰

Opevnený kláštorň areál je situovaný na vyvýšenine, severne od obce Leles (okr. Trebišov).¹¹ Súčasná podoba kláštora je výsledkom stavebného vývoja, ktorý prebiehal niekoľko storočí.¹² Kláštor bol zasvätený svätému Krížu. Južné krídlo kláštora zaberá kostol, vo východnom kláštorňom krídle je situova-

---

céze Soissons podľa rehoľných zásad sv. Augustína (*Ordo monasterii*). Venovali sa najmä duchovnej pastorácii a vyučovaniu. POMFIOVÁ, Bibiana. Kláštory a kapituly. In POMFIOVÁ, Bibiana (ed.). *Stredoveký kostol. Historické a funkčné premeny architektúry*. Bratislava: FO ART, 2015, s. 294 – 298. ISBN 978-80-89664-35-1. KOTRUSOVÁ, Júlia. Dejiny premonštrátskeho kláštora sv. Jána Krstiteľa v stredoveku. In *Monasteriologia Slovaca II*. Trnava: Trnavská univerzita, 2017. ISBN 9-7888056-8000492.

- 6 MARSINA, Richard. *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1987, Num. 401, s. 282-283.
- 7 MARSINA, Richard. *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1971, Num. 101*, s. 94.
- 8 Boleslav bol jeho krstný syn.
- 9 MARSINA, ref. 6, Num. 190++, s. 144-145.
- 10 Kráľovná Gertrúda bola zavraždená 28. 9. 2013. Porovnaj: POMFIOVÁ, ref. 5, s. 439 – 440.
- 11 Etymológia názvu osady dodnes nie je dostatočne vysvetlená. Môže ísť o odvodeninu z maďarského slova „lélek“ – duša, čo by značilo maďarský preklad staršieho, pôvodne zrejme slovanského názvu osady, charakterizujúceho prítomnosť predpremonštrátskych mníchov.
- 12 POMFIOVÁ, Bibiana – ŽAŽOVÁ, Henrieta. Leles (okr. Trebišov). Bývalý premonštrátsky Kostol a kláštor Svätého kríža. In POMFIOVÁ, Bibiana (ed.). *Stredoveký kostol. Historické a funkčné premeny architektúry*. Bratislava: FO ART, 2015, s. 437 – 448. ISBN 978-80-89664-35-1.

na Kaplnka sv. Michala, ktorá bola vyzdobená gotickými nástennými maľbami s motívmi Posledného súdu, Michala archanjela, Stretnutia Krista s Veronikou, svätej Alžbety a uhorských kráľov. Konvent Svätého Kríža v Lelese patrí medzi najstaršie rehoľné komunity na Slovensku.¹³ Archeologický výskum preukázal, že vznikol na mieste staršieho pohrebiska z 11. storočia. Je možné, že pred založením kláštora tu stála bližšie neznáma sakrálna stavba. Patrocínium Svätého Kríža by mohlo poukazovať na starší kostol baziliánov alebo benediktínov, ale ide len o hypotézu.

Kláštor bol vybudovaný na frekventovanej obchodnej ceste, čo zodpovedalo pastorácii premonštrátov.¹⁴ Postupom času sa stal centrom kultúrneho a náboženského života širšieho okolia. K rozkvetu prispel i fakt, že bol dôležitým hodnoverným miestom severovýchodnej časti stredovekého Uhorska.

Notársku funkciu začal konvent vykonávať pred rokom 1271, keď bola vyhotovená najstaršia zachovaná listina, vydaná Leleským konventom. Pre kanonikov bola založená i kláštorná škola. Počas tatárskeho vpádu v roku 1241 bol kláštor úplne zničený. V priebehu 14. a 15. storočia došlo k výstavbe nového kláštorného komplexu. V roku 1405 je pri kláštore doložený špitál a chudobinec. Husiti vyrabovali kláštor v roku 1442. Z roku 1453 sa zachovala písomná správa o odchode prepošta Martina spolu s Jánom Huňadym do bojov s Turkami, pričom si Martin so sebou zobral i časť archívu hodnoverného miesta. Počas povstania Imricha Tököliho (1678 – 1682) boli písomnosti kláštora prevezené na Užský hrad. Mnohé z listín boli zničené o necelé tri desaťročia, keď povstanci Františka Rákociho II. dobyli hrad Mukačevo. Po zrušení premonštrátskeho rádu v roku 1787 bol archív na štyroch vozoch prevezený do budovy Uhorskej kráľovskej komory v Budíne. O tri roky neskôr bol odovzdaný Jágerskej kapitule, kde bol vyše desať rokov. Začiatkom 19. storočia ho opäť previezli do Lelesa. Posledný prevoz sa konal v roku 1958, keď sa v rámci sústreďovania archívov hodnoverných miest dostal do Štátneho ústredného archívu Slovenskej republiky v Bratislave – dnešného Slovenského národného archívu.¹⁵

13 FUXHOFFER, Damian. *Monasteriologia regni Hungariae. II.* Wespriimi 1803, 240 s.

14 Premonštráti alebo norbertíni (lat. *Praemonstratenses, Sacer et Candidus Ordo Canonico-rum regularium Praemonstratensium, skr. O. Praem., O. P.*) sú rádom rehoľných kanonikov. Rád bol založený po roku 1120 (1120 – 1130) sv. Norbertom zo Xanténu neďaleko Laouneu (kláštor Prémontré – lat. *Pratum monstratum*, teda Lúka zjavenia) vo francúzskej diecéze Soissons podľa rehoľných zásad sv. Augustína (*Ordo monasterii*). Venovali sa najmä duchovnej pastorácii a vyučovaniu. Podľa tradície bol najstarší uhorský premonštrátsky kláštor založený v roku 1130 ešte za života sv. Norberta vo Veľkom Váradíne. POMFIOVÁ, Bibiana. Kláštory a kapituly. In POMFIOVÁ, Bibiana (ed.). *Stredoveký kostol. Historické a funkčné premeny architektúry*. Bratislava: FO ART, 2015, s. 294 – 298. ISBN 978-80-89664-35-1; KOTRUSOVÁ, Júlia. Dejiny premonštrátskeho kláštora sv. Jána Krstiteľa v stredoveku. In *Monasteriologia Slovaca II.* Trnavská univerzita: Trnava 2017. ISBN 9-7888056-8000492.

15 SEDLÁK, František – PALKO, František – ŽUDEL, Juraj. *Štátny slovenský ústredný archív*

Liturgické knihy musel mať kláštor už v čase svojho založenia. Každý konvent pozostával z minimálne dvanástich kanonikov a so založením kláštora musela súhlasiť generálna kapitula.¹⁶ V budove kláštora musela byť modlitebňa, jedáleň (refektár), spálne (dormitórium), izby pre pocestných (*domus hospitalis*), izby pre chorých (infirmárium), miestnosť pre vrátnika a knižnica. Knižnica musela obsahovať liturgické knihy a štatút rehole v niekoľkých exemplároch.¹⁷ Na správe kláštora sa podieľalo viacero kanonikov a v komunite bolo vyčlenených niekoľko funkcií. Na čele konventu stál prepošt. Zástupcom prepošta bol prior, ktorého úlohou bolo spravovanie kláštora v čase neprítomnosti prepošta. V hierarchii kanonikov nasledoval po priorovi subprior, ktorého úlohou bolo riadiť bohoslužby a chórové modlitby. Dohliadal aj na kantora a sakristu. O nácvik chórového spevu a oficia sa staral kantor (*cantor*) a jeho pomocník sukcentor (*succentor*). Kantor mal nabádať kanonikov k spevu a k pozornosti, opravovať chyby pri speve a rozdávať spevníky pri bohoslužbách.¹⁸ O knihy sa v kláštore staral knihovník (*bibliothecarius*), ktorý spravoval knižnicu, opravoval a zapožičiaval knihy.¹⁹

Stredoveké notované fragmenty, ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou premonštráti v Lelese aj používali, sa zachovali na obaloch listín (*Acta anni – varia*). Ide o 4 rôzne liturgické knihy: *sekvenciár* z druhej polovice 14. storočia (Sedlák č. 1,²⁰ 2 fóliá),²¹ *misál* z rokov 1350 – 1375 (Sedlák č. 3,²² 40 fólií),²³ *an-*

---

v Bratislave. *Spríevodca po archívnych fondoch. I. Oddelenie feudalizmu*. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1964, s. 357. <http://www.historyweb.sk/clanky/detail/premonstratsky-klaster-v-lelesi#.U0PGBtRe-f4> [cit. 2017-9-28]

16 Generálna kapitula v Prémontré sa konala každý rok na sviatok sv. Dionýza (v dňoch od 9. – 11. októbra). KURUC, Angelus Štefan. K vzťahom uhorských premonštrátov k Prémontré do roku 1526. In *Notitiae historiae ecclesasticae*, 2012, roč. 2, , s. 6 – 7. ISSN 1338-9572; MÁRTON, Lajos Hugo. *Initia historico-iuridica capituli generalis ordinis praemonstratensis*. Romae 1964, s. 4 – 5.

17 KOTRUSOVÁ, ref. 4, s. 31.

18 SAULNIER, Charles. *Statuta candidi et canonici ordinis praemonstratensis*. Editio secunda. Heller: Stivagii 1725, Caput XIII. *De Cantore et Succentore*, s.191. K ďalším funkciám kanonikov patrili: cirkátor (*circator*) – dozeral na plnenie povinností rehoľníkov, sakristár (*sacrista*) – sa staral o čistotu a výzdobu kostola, provízor – mal na starosti hospodárenie konventu, správca pivníc (*cellarius*) – zásoboval kláštor potravinami, šatniar (*vestiarius*) – mal na starosti oblečenie kanonikov, *canonicus hospitalis* sa staral o hostí a pútnikov, *infirmarius* opatroval chorých, vrátnik (*portarius*) ohlasoval hostí a rozdával almužny. SAULNIER, s. 163 – 231.

19 SAULNIER, ref. 13, Caput XIV. *De Bibliothecario*, s. 192.

20 SEDLÁK – MARETTA, ref. 2, s. 2 – 3.

21 SK-BRsa Acta anni Sedlák Nr. 1. <http://cantus.sk/source/13702> [Dostupné na internete: 18. 9. 2020]

22 SEDLÁK – MARETTA, ref. 2, s. 2 – 3.

23 SK-BRsa Acta anni Sedlák Nr. 3. <http://cantus.sk/source/13703> [Dostupné na internete:

tifonár z rokov 1350 – 1375 (Sedlák č. 10,²⁴ 3 fóliá)²⁵ a *žaltár* z prelomu 14./15. storočia (Sedlák č. 11,²⁶ 3 fóliá, z toho dve bifóliá).²⁷

Z obsahového (liturgického) hľadiska ide o rukopisy, ktoré dokladajú domácu, teda ostrihomskú liturgickú tradíciu (sekvencie sv. Ladislava a sv. Alžbety sú typické pre ostrihomský rítus, zlomky z *antifonára* prezentujú *proprium de sanctis* spišského okruhu, zachované antifóny *žaltára* reprezentujú premonštrátsku tradíciu).²⁸ Z hudobnopaleografického aspektu dokumentujú leleské zlomky dve stredoveké notačné školy.

Ostrihomský, teda domáci uhorský notačný systém, dokladajú misál (beznajkový ostrihomský systém) a *antifonár* (ostrihomská notácia z druhej polovice 14. storočia). Ostrihomská notácia bola dominantnou notáciou rukopisov z okolia Ostrihomu. Na území Slovenska sa používala a zachovala najmä v Bratislave (*Prayov kódex* – Maďarská národná knižnica v Budapešti Mny 1, *Bratislavský misál I* – Štátny archív v Bratislave, Zbierka cirkevných písomností, sign. EC Lad. 3), v Nitre (*Nitranský graduál* – Slovenský národný archív, Knižnica Bratislavskej kapituly, sign. Manuscripta 67; fragmenty Biskupského archívu v Nitre) a v pavlínskych rukopisoch.²⁹ Métsko-gotickú notáciu prezentujú *sekvenciár* (druhá polovica 14. storočia) a *žaltár* (1375 – 1425).³⁰

Métsko-gotická notácia bola najpoužívanejším stredovekým notačným systémom z územia Slovenska a vyskytuje sa vo všetkých najväčších cirkevných diecéznych inštitúciách (Bratislava, Banská Štiavnica, Banská Bystrica, Prešov, Košice). Oba rukopisy boli na základe paleografickej analýzy Juraja Šedivého datované do druhej polovice 14. storočia, resp. *žaltár* na prelom 14./15. storočia.³¹

Sekvenciár obsahuje časti sekvencií na sviatky najdôležitejších uhorských svätcov – sekvenciu *Gaude Sion quod egressum* na sviatok sv. Alžbety a sekvenciu *Novae laudis attolamus* na sviatok sv. Ladislava, uhorského kráľa.

---

18. 9. 2020]

24 SEDLÁK – MARETTA, ref. 2, s. 2 – 3.

25 SK-BRsa Acta anni Sedlák Nr. 10. <http://cantus.sk/source/13704> [Dostupné na internete: 18. 9. 2020]

26 SEDLÁK – MARETTA, ref. 2, s. 2 – 3.

27 SK-BRsa Acta anni Sedlák Nr. 11. <http://cantus.sk/source/13705> [Dostupné na internete: 18. 9. 2020]

28 Leleský konvent patrilo do Jágerskej diecézy.

29 VESELOVSKÁ, Eva. Notatio Strigoniensis – ostrihomská notácia na Slovensku. In *Musico-logica Slovaca*, 2010, roč. 1 [27], č. 1, s. 46 – 79. ISSN 1338-2594.

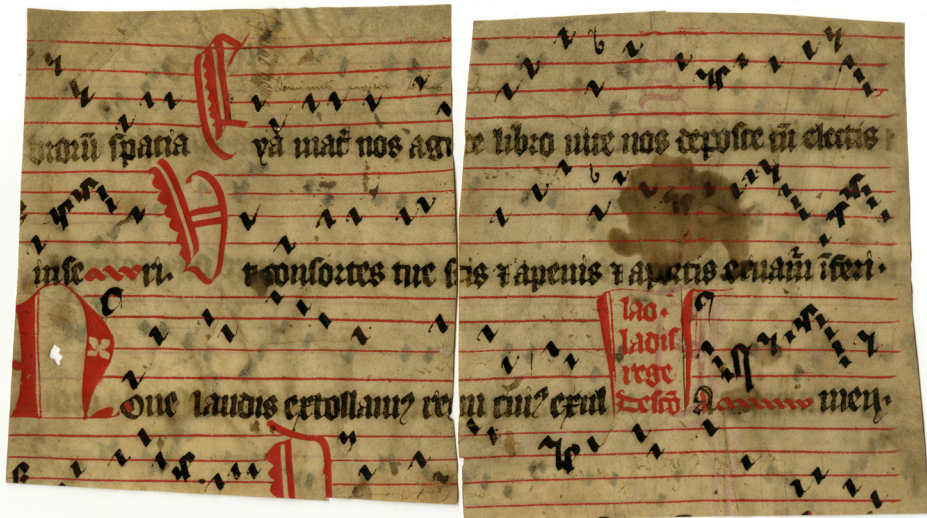
30 VESELOVSKÁ, Eva. Métsko-gotická notácia na Slovensku v období stredoveku. In *Musico-logica Slovaca*, 2018, roč. 9 [35], č. 2, s. 165 – 199. ISSN 1338-2594.

31 ŠEDIVÝ, Juraj. *Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel*. Bratislava: Chronos, 2007. ISBN 978-80-89027-22-4.

Sv. Alžbeta z Thuringu (1207 – 1231), dcéra uhorského kráľa Ondreja II., bola predstaviteľkou ideálu kráľovsko-kniežacej ženskej svätosti. Alžbeta bola kanonizovaná v roku 1235 pápežom Gregorom IX., pričom sa stala dôležitým archetypom série stredovekých ženských svätíc 13. storočia (podobne ako Hedviga Sliezska a Anežka Česká). Centrom kultu sv. Alžbety sa stalo nemecké mesto Marburg, kam k jej hrobu prichádzali pútnici nielen z Nemecka, ale i z Uhorska. Kult sv. Alžbety podporovali kráľovské kruhy, nemeckí osadníci i ženské kláštorne komunity (napr. klarisky v Trnave).³²

Sviatok sv. Ladislava bol zavedený kráľom Belom III. v roku 1192.³³ Strediskom kultu bol Ladislavov hrob vo Veľkom Varadíne (Oradea v Rumunsku). Ladislavovský kult bol rozširovaný najmä za uhorskej dynastie Anjouovcov v 14. storočí.³⁴ Za Ľudovíta I. bol sv. Ladislav uctievaný ako patrón krajiny a ako ideál kresťanského kráľa a rytiera.

Obr. č. 1 *Sekvenciár*, Fond Hodnoverného miesta Leleského konventu (Sedlák č. 1), 1v

Na fragmentoch z Lelesa sa zachovali, žiaľ, len malé časti zo sekvencií oboch svätcov. Napriek tomu patria zlomky k mimoriadne vzácnym notovaným príkla-

32 SLIVKA, Michal. *Pohľady do stredovekých dejín Slovenska*. Martin: Matica slovenská, 2013, s. 115 – 118. ISBN 978-80-8128-093-1.

33 SLIVKA, ref. 32, s. 112 – 113.

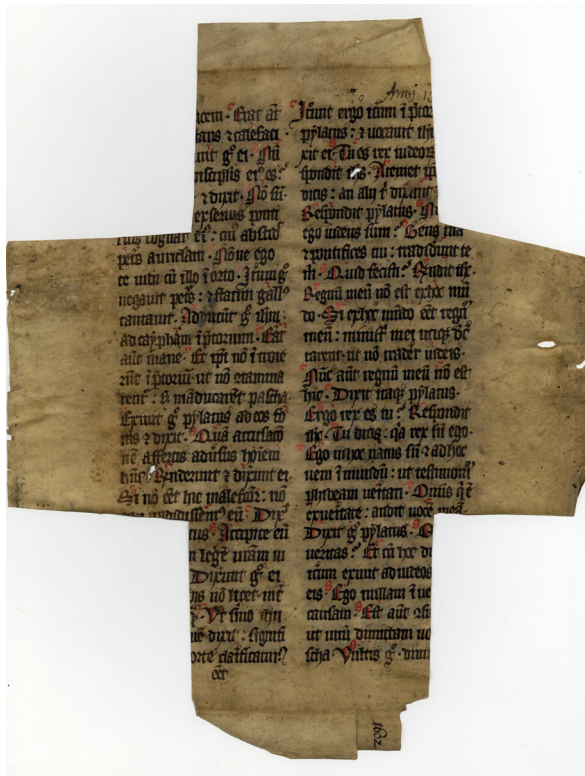
34 KLANICZAY, Gábor. Königliche und dynastische Heiligkeit in Ungarn. In PETERSOHN, J. (ed.). *Politik und Heiligenverehrung im Hochmittelalter*. Sigmaringen 1994, s. 343 – 361. ISSN 0452-490X.

dom, keďže hudobné zápisy oboch spevov zo 14. storočia sa vyskytujú v nízkom počte.³⁵ Sekvencia sv. Ladislava začína incipitom *Novae laudis extollamus* namiesto zaužívaného *Novae laudis attollamus*.³⁶

Métsko-gotická notácia fragmentu dokladá klasické tvary métskeho systému bez miešania základných znakov. Je skôr kurzívneho, rýchlopisného charakteru. Jednotlivé notačné znaky majú vertikálne postavenie. Základný znak – *punctum* je písaný s jemnou vlásoknicovou čiarou.

Obr. č. 2 *Misál*, Fond Hodnoverného miesta Leleského konventu (Sedlák č. 3), 1ra

Z hudobnopaleografického hľadiska je mimoriadne zaujímavý *misál*, ktorý obsahuje pašie s pripísanými notačnými znakmi. Použitá je ostrihomská notácia bez linajkovej osnovy, v jemnom, kaligrafickom prevedení. Notačné znaky reprezentujú klasické štádium ostrihonského notačného typu, ktorého hlavným reprezentantom je vertikálne postavený *climacus* (trojtónová neuma: 3 klesajúce tóny) s dvojitým *bipunctum* v úvode. Použitie sú plynulé, rýchle ťahy (napr. esovitý, nedeľený pes: dvojtónová neuma: dva stúpajúce tóny a *scandicus*: trojtónová neuma: 3 stúpajúce tóny). Jednotlivé notačné prvky sú písané červeným atramentom. Prednes pašii podľa evanjelia sv. Jána (na zlomku sú ver-

dicus: trojtónová neuma: 3 stúpajúce tóny). Jednotlivé notačné prvky sú písané červeným atramentom. Prednes pašii podľa evanjelia sv. Jána (na zlomku sú ver-

- 35 Benjamin Rajeczky uvádza k sekvencii sv. Alžbety 21 prameňov, z toho 8 zo 14. storočia. Na sekvenciu sv. Ladislava *Novae laudis* odkazuje na 12 zdrojov, z toho iba 5 zo 14. storočia. Porovnaj: RAJECZKY, Benjamin (ed.). *Melodiarum Hungariae Medii Aevi I. Hymny et sequentiae*. Budapest 1956.
- 36 <http://cantus.sk/chant/17918>. [Dostupné na internete: 18. 9. 2020] DREVES, Carl Maria (ed.). *Analecta Hymnica Medii Aevi. V. Historiae Rhythmicae*. Leipzig: Fues's Verlag, 1889, Bd. 55, č. 215.

še: Jn 18, 24-40; Jn 19, 1-15) je rozdelený medzi tri hlasy – najhlbší hlas (t): *vox Christi* (Ježiš Kristus), stredný hlas (c): *vox evangelisti* (evanjelista, rozprávač), najvyšší hlas (g): *soliloquent/turbae* – ostatné postavy z evanjelií (Pilát, Peter, vojaci, zákonníci, slúžka, Pilátova žena, ľud a i.).

Obr. č. 3 *Antifonár*, Fond Hodnoverného miesta Leleského konventu (Sedlák č. 10), 2r

Cenným nálezom sú fragmenty *antifonára*, ktoré obsahujú časť liturgie na sviatky Sťatia Jána Krstiteľa, Povýšenia sv. Kríža a sviatku sv. Michala. Použitý notačný systém dokumentuje zmiešaný ostrihomský notačný systém (11 riadkov červenej 4-linajkovej notovej osnovy bez použitia *custosu*). Duktus písma je vertikálny. Notačné znaky reprezentujú klasické štádium ostrihomského systému druhej polovice 14. storočia (mierna gotizácia prvkov) s miešaním métskych prvkov. *Pes* a *scandicus* už stratili plynulú formu. Samostatné *punctum* sa objavuje v úvode *pesu*, *scandicu*

i *torculu* (trojtónová neuma: nižší-vyšší-nižší tón). Predĺžené *punctum* v úvode pesu je spojené s vertikálne postavenou *virgou* (prípadne *scandicus* má *tractulus* a *virgu*) a tvoria takmer jednoliaty znak. *Clivis* (dvojtónová neuma: dva klesajúce tóny) je pravouhlý, vytvorený plynulým ťahom vo vertikálnom postavení. Podobný, plynulý tvar dokladá aj *porrectus* (*clivis* + *virga*, trojtónová neuma: vyšší-nižší-vyšší tón) Typickú ostrihomskú štruktúru dokumentuje *climacus*, ktorý je vytvorený v úvode s *bipunctom* a následne vertikálne postaveným klesajúcim punktuálnym radom. Vertikálne postavenie klesajúcich punktov prezentujú aj viazané skupinovú neumy *torculus subbipunctis* (*subtripunctis*), *pes subbipunctis* a i.

Oba fragmenty obsahujú spevy najstarších kultov (augustový sviatok Sťatia Jána Krstiteľa, septembrové sviatky Povýšenia sv. Kríža, sv. Michala archanjela). Kult archanjela Michaela i sviatok Povýšenia sv. Kríža má v kresťanskej Európe a i na území Slovenska dlhú tradíciu s opozičnou úlohou, ako ideový prvok na miestach pohanských kultov. Sv. Krížu boli okrem premonštrátskeho kláštora v Lelese zasvätené často i cisterciánske komunity (Vérteskeresztúr, Heiligenkreuz, dom a vinice Pilišského kláštora na Devíne), rytierske komunity (šarišský Chmeľov, Kežmarok) a uhorskí pavlíni (Pilisszentkereszt – „*heremitaie de Santa Cruce*“).³⁷ Do skupiny včasnostredovekých misijných sviatkov patril aj sviatok sv. Jána Krstiteľa. Legendárny základ úcty k sv. Jánovi spočíval v jeho kajúcnom živote. Ofícium *Herodes tetrarcha audivit* na sviatok Sťatia Jána Krstiteľa³⁸ obsahuje druhý zlomok *antifonára* (Sedlák č. 10). Ofícium dokladá popis posledných udalostí života tohto svätca, okolnosti jeho sťatia (Herodesov postoj, popis, hodnotenie hostiny a pod.). Na zlomku sa zachovali spevy z tretieho nokturna (nočné spevy z tzv. matutína), konkrétne tri antifóny a tri responzória, ďalej päť antifón na ranné chvály, rubriky na hymnus a versikulus a antifóna *Misso Herodes spiculatore*. Cenné sú najmä responzóriá *O nephandum execrandum crudele* s veršom *Detestetur omnis orbis* a *O beate Joannes corona lux prophetarum*³⁹ s veršom *Absolve quaesumus delicta populorum*, ktoré sa v notovanej podobe zachovali len v prípade leleských fragmentov. Ofícium *Herodes tetrarcha audivit* sa v uhorských prameňoch objavuje iba v troch spišských breviároch (*Breviár Alba Julia R.III.94*,⁴⁰ *Diurnale Alba Julia R.II.125*, *Breviár Maďarské národné múzeum 63.74.I.C*).⁴¹

Žaltár z prelomu 14./15. storočia (3 fóliá, z toho dve bifóliá) dokumentuje métsko-gotickú notáciu s klasickými tvarmi métskeho systému bez miešania zá-

37 SLIVKA, ref. 32, s. 120 – 121.

38 Antifónu *Herodes tetrarcha audivit* uvádzajú v databáze Cantus Index len 3 rukopisy (dva zo Španielska a jeden z Portugalska), porovnaj: Databáza Cantus Index: <http://cantusindex.org/id/202129> alebo <http://hun-chant.eu/chant/523085>

39 Žiaľ, keďže sú rohy fólia odstrihnuté, nebola možná kompletná textová a notová rekonštrukcia oboch responzórií.

40 Tento breviár obsahuje ale inú skladbu responzórií, porovnaj: KOVÁCS, Andrea. *Corpus Antiphonarium Officii –Ecclesiarum Centralis Europae V/B. Strigonium (Sanctorale)*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 2006, s. 295. ISBN 963-7074-317.

41 KOVÁCS, ref. 40, Nr. 5.0829.3010-5.0829.3550, s. 250 – 251. 295. Decollatio Johannis Baptistae: Sc-94, Sc-125, Sc-6384. Ofícium *Herodes tetrarcha audivit* neuvádza ani CAO I, II (HESBERT, Jean R. (ed.). *Corpus Antiphonarium Officii I-II*. Rome: Herder, 1963); ani *Analecta Hymnica* (DREVES, *Analecta Hymnica Medii Aevi. V. Historiae Rhythmicae*, ref. 36) a ani LMLO Andrew HUGHES (ed.). *Late medieval Liturgical Offices: Resources for Electronic Research. Vol. 1. Subsidia Mediaevalia*. Toronto; Ontario: Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1994. ISBN 088844672-2.

kladných znakov. Základné neумы (*punctum, pes, clivis, torculus*) sa približujú notácii *Bratislavského antifonára IV* (SNA 2 Slovenský národný archív) a fragmentom *Bratislavského žaltára (Protocolla Antiqua A, B, C, Slovenský národný archív)*.⁴² Notačné znaky majú vertikálne postavenie. Liturgia zlomkov je určená na férie cezročného obdobia a obsahovo sa približuje premonštrátskemu tlačenému breviáru z roku 1523 (f. 93r). Kódex bol pravdepodobne jedným z nákladnejších rukopisov premonštrátskeho konventu. Dokladá to výzdobný systém iniciál fragmentov s bohatou fleuronné výzdobou.

Obr. č. 4 *Žaltár*, Fond Hodnoverného miesta Leleského konventu (Sedlák č. 11), 3v-4r

* Štúdiá vznikla ako súčasť projektu APVV-19-0043 *Cantus Planus na Slovensku: lokálne prvky – transregionálne vzťahy* riešeného na Ústave hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied (2020 – 2024).

42 VESELOVSKÁ, *Catalogus Tomus III*, ref. 1, č. 60 – 62, s. 102 – 105.

Tabuľka č. 1:

Notované fragmenty z Fondu Hodnoverného miesta Leleského konventu

	počet fólií	datovanie	notácia	obsah
SEKVENCIÁR (Sedlák č. 1)	2 ff.	2/2 14. stor.	métsko-go- tická	s. Elisabeth (AH 55-140), s. Ladislai (MHMA I-52)
MISÁL (Sedlák č. 3)	40 ff.	1350 – 1375	ostrihomská	notované časti: pašie
ANTIFONÁR (Sedlák č. 10)	3 ff.	1350 – 1375	ostrihomská	Exaltatio Crucis, Michaelis, Decollatio Johannis Baptistae
ŽALTÁR (Sedlák č. 11)	3 ff.	1375 – 1425	métsko-go- tická	Feria 2, 4, 5, 6 per annum

Tabuľka č. 2:

Sviatok Exaltatio Crucis, Michaelis (*Antifonár* z Fondu Hodnoverného miesta Leleského konventu

Sedlák č. 10, f. 1r-v) v porovnaní s liturgickými tradíciami z Ostrihomu, Prahy a Veľkého Varadína

Hm L Sedlák 10 (ff. 1r-1v)	Ostrihom ⁴³	Praha ⁴⁴	Veľký Varadín ⁴⁵
A. Sanctifica nos domine	+		+
A. Crux Jesu Christi	A. O crux gloriosa		
I. Venite adoremus	I. Praeveniat faciem	+	I. Praeveniat faciem
A. O magnum pietatis		+	
A. Salva nos Christe sal- vator		+	
A. Crux benedicta*		+	
A. Lignum vitae/?/*		+	

43 KOVÁCS, ref. 40.

44 CZAGÁNY, Zsuzsa. *Corpus Antiphonarium Officii –Ecclesiarum Centralis Europae III/B. Prag (Sanctorale)*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 2002. ISBN 963-7074-317

45 KOVÁCS, Andrea. *Corpus Antiphonarium Officii –Ecclesiarum Centralis Europae VII/B. Transylvania (Sanctorale)*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 2010. 978-963-7074-31-8.

R. Adoramus te*	R. Crux Christi qui		R. Crux Christi qui
V. Tuam crucem*	V. O lignum pretiosum		V. O lignum pretiosum
A. O magnum pietatis*	A. O crux splendidior	A. O crux splendor	A. Gloriandum nobis est
A. Michael Gabriel cherubim	A. Sancte Michael archangele		A. Excelsi regis filium
R. Te sanctum dominum	+	+	+
V. Cherubim quoque et seraphim	+	+	+
A. Dum sacrum mysterium cerneret	+	+	+
I. Angelorum regi deo jubilemus	+	+	+
H. Tibi Christe*			
A. Stetit angelus juxta aram			
A. Ascendit fumus aromatum	A. Introibo in domum	A. Introibo in domum	A. Data est ei incensa
A. Michael archangelus venit	A. Stetit angelus	A. Stetit angelus	A. Ascendit fumus
W. Stetit angelus*		W. In conspectu	W. Ascendit fumus

Tabuľka č. 3:

Sviatok Decollatio Johannis Baptistae – Herodes tetrarcha audivit (*Antifonár* z Fondu Hodnoverného miesta Leleského konventu, Sedlák č. 10, f. 1r-v) v porovnaní s liturgickými tradíciami z Ostrihomu, Prahy a Veľkého Varadína

Hm L Sedlák 10 (f. 2r-2v) + Sc-125, Sc-6384	Ostrihom	Praha	Veľký Varadín
A. Herodes facibus libidinibus	+ ⁴⁶	+	

46 KOVÁCS, ref. 40, 5.0829.3320-5.0829.3410.

A. Allatum est caput	+	+	
A. Hodie plusquam propheta	+	+	
R. Misso Herodes spiculatore	R. Misit Herodes rex	R. In medio carceris	R. Misit Herodes rex
V. Accedentes discipuli	V. Arguebat Herodem	V. Quoniam tu es	V. Arguebat Herodem
R. O nephandum execrandum	R. Johannes Baptista arguebat	R. Accedentes discipuli	R. R. Johannes Baptista arguebat
V. Detestetur omnis orbis	V. Misso Herodes spiculatore	V. Misso Herodes spiculatore	V. Herodes enim tenuit
R. O beate Joannes corona lux	R. Metuebat Herodes	R. Sanctus Johannes Baptista	R. Metuebat Herodes
V. Absolve quaesumus delicta	V. Misis Herodes ac tenuit	V. Malens periclitari	V. Misis Herodes rex
A. Herodes enim tenuit	+	+	+
A. Puellae saltanti	+	+	+
A. Domine mi rex	+	+	+
A. Da mihi in disco caput	+	+	+
A. Misit rex incredulus	A. Petiit puella caput	A. Petiit puella caput	+
H. Corona aurea*	H. Martyr Dei	H. O nimis felix	H. Martyr Dei
W. Non fuit*	W. Justus ut palma	W. Justus ut palma	W. Justus ut palma
A. Misso Herodes spiculatore	Ab. Misit rex incredulus	Ab. Misso Herodes spiculatore	Ab. Misso Herodes spiculatore
	Am. Misso Herodes spiculatore	Am. In medio carceris	Am. In medio carceris

Tabuľka č. 4:

Texty spevov sviatku Decollatio Johannis Baptistae – *Herodes tetrarcha audivit* (*Antifonár z Fondu Hodnoverného miesta Leleského konventu, Sedlák č. 10, f. 1r-v*), preklad Mgr. Rastislav Luz, PhD. (Slovenský národný archív):

f. 2r:

A.	Herodes fatibus libidinis ardens cogitaba[t tradere neci innocentem quo] Christo teste in natis mulierum major non surre[xit].	Herodes vášnivými rečami zapálený rozhodol sa odovzdať na smrť nevinného, od ktorého medzi tými, čo sa zo žien narodili, väčší svedok Kristovi nepovstal.
A.	Allatum est] caput baptisti Joannis in disco qui sa[lutaria moni]ta dabat incestui et illicita prohibebat connubia.	Prinesená bola hlava krstiteľa Jána na tanieri, ktorý spásonosné napomenutia dával nečistému a nezákonné zakazoval sobáše.
A.	Hodie plus quam prophetam Joannem ab impio Herode interemptum toto cordis affectu precemur ut triumphans cum angelis assidua prece Christum roget pro nobis.	Dnes viac (než inokedy) proroka Jána, nespravodlivým Herodesom zabitého, náklonnosťou celého srdca prosíme, aby jasajúci s anjelmi neprestajným príhovorom Krista prosil za nás.
R.	Misso Herodes spiculatore praecepit amputari caput Joannis in carcere quo audito discipuli ejus venerunt et tulerunt corpus ejus et posuerunt illud in monumento.	Poslanému strážcovi Herodes nariadil odrezať hlavu Jánovu vo väzení, čo keď vypočuli jeho učeníci prišli a odniesli telo jeho a uložili ho do hrobu.
V.	Accedentes discipuli sancti Joannis Baptistae tulerunt corpus ejus.	Pristúpiaci učeníci svätého Jána Krstiteľa odniesli telo jeho.
R.	O neph[andum] execrandum [cru]dele convivium in quo mors prophetae datur saltatrici premium.	Ó ohavná, prekliatia hodná, krutá hostina, na ktorej smrť proroka je daná tanečnici za odmenu.

f. 2v:

V.	[Detestetur] omnis orbis talem conventiculum.	Nech prekliate je celým svetom také zhromaždenie.
R.	O beate Jo[hannes corona...]m lux prophetarum gaudium apostolorum praeco [...] fidelium et sic tua sanctissima interevent[...] gere gaudia aeternae vitae.	O blahoslavený Ján [...], svetlo prorokov, radosť apoštolov, hlásateľ [...], [...] veriacich a tak tvoje presväté [...] radosti večného života
V.	Absolve quaesumus delicta populorum qui meruisti digito ostendere Christum.	Rozhreš, prosíme, chyby ľudu, ty, ktorý si bol hoden prstom ukázať na Krista.

A.	Herodes enim tenuit et ligavit Joannem et posuit in carcerem propter Herodiadem.	Herodes totiž chytil a poviaľal Jána a umiestnil ho do väzenia kvôli Herodiade.
A.	Puellae saltanti imperavit mater nihil aliud petas nisi caput Joannis.	Tancujúcej dievčine prikázala matka: Nič iné nežiadaj než hlavu Jána.
A.	Domine mi rex da mihi in disco caput Joannis Baptistae.	Pane, môj kráľ, daj mi na tanieri hlavu Jána Krstiteľa.
A.	Da mihi in disco caput Joannis Baptistae et contristatus est rex propter jus jurandum.	Daj mi na tanieri hlavu Jána Krstiteľa. A zarmútil sa kráľ kvôli prisaha.
A.	Misit rex incredulus ministrum detestabilem et amputari jussit caput Joannis in carcere.	Poslal kráľ neveriaci sluhu opovrhnutia hodného a odrezat' prikázal hlavu Jána vo väzení.
H.	Corona aurea*.	Koruna zlatá*
W.	Non fuit*.	Nebol(o)*
A.	Misso Herodes spiculatore praecepit amputari caput Joannis in carcere [quo audito discipuli ejus venerunt et tulerunt corpus ejus et posuerunt illud in monumento].	Poslanému strážcovi Herodes nariadil odrezat' hlavu Jánovu vo väzení, čo keď vypočuli jeho učeníci prišli a odniesli telo jeho a uložili ho do hrobu.

Tabuľka č. 5:

Notácia fragmentov z Fondu Hodnoverného miesta Leleského konventu

	punctum	pes	clivis	scandicus	climacus	torculus	porrectus	custos	kľúče
SEKVENCIÁR (Sedlák č. 1)									
MISÁL (Sedlák č. 3)									
ANTIFONÁR (Sedlák č. 10)									
ŽALTÁR (Sedlák č. 11)									

* Fotografie uverejnené v štúdiu vyhotovil Slovenský národný archív (Peter Pe-
kár).

Príloha:

Obsah fragmentov:

SEQUENTIARIUM

f. 1r: [Sq. Gaude Sion quod egressum...] suo visit lumine. Sed prae multis te respexit odor tuus hunc allexit et sapor et puritas Ut de regum remis nata juste vere sis vocata tu dei i saturitas Gaudent astra matutina quod in hora vespertina ortu novi sideris [Vere sidus tam praeclarum...]

f. 1v: [mem-]brorum spatia. Eia mater nos agnosce libro vitae nos deposce cum electis inseri Ut consortes tuae sortis et a poenis et a portis eruamur inferi. Amen De sancto rege Ladislao* Sq. Novae laudis attolamus regem cujus exul-[tamus...] s. Elisabeth (AH⁴⁷ 55, 140, MHMA⁴⁸ č. 37, s. 223–226), s. Ladislai (MHMA č. 52, s. 271–274)

MISSALE

f. 1ra:

Jn 18, 24 [...ponti-]ficem. Erat autem Simon Petrus stans, et calefaciens se. Dixerunt ergo ei: Numquid et tu ex discipulis ejus es? Negavit ille, et dixit: Non sum. Dicit ei unus ex servis pontificis, cognatus ejus, cujus abscondit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negavit Petrus: et statim galus cantavit. Adducunt ergo Jesum a Caipha in praetorium. Erat autem mane: et ipsi non introierunt in praetorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha. Exivit ergo Pilatus ad eos foras, et dixit: Quam accusationem affertis adversus hominem hunc? Responderunt, et dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Dixit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate eum. Dixerunt ergo ei Judaei: Nobis non licet interficere quemquam. Ut sermo Jesu impleretur, quem dixit, significans qua morte clarificatur [esset moriturus].

f. 1rb:

Introivit ergo iterum in praetorium Pilatus: et vocavit Jesum, et dixit ei: Tu es rex Judaeorum? Respondit Jesus: A temetipso hoc dicis, an alii dixerunt tibi de me? Respondit Pilatus: Numquid ego Judaeus sum? gens tua et pontifices tradiderunt te mihi: quid fecisti? Respondit Jesus: Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent ut non traderer Judaeis: nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit Jesus: Tu dicis quia rex sum ego. Ego in hoc

---

47 AH: *Analecta Hymnica Medii Aevi. V. Historiae Rhythmicae*. DREVES, ref. 36.

48 MHMA: *Melodiarum Hungariae Medii Aevi I, Hymny et sequentiae*. RAJECZKY, ref. 36.

natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati: omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exivit ad Iudaeos, et dicit eis: Ego nullam invenio in eo causam. Est autem consuetudo vobis ut unum dimittam vobis in Pascha: vultis ergo dimittam [vobis regem]

f. 1va:

Iudaeorum? Clamaverunt ergo rursus omnes, dicentes: Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro. Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, et flagellavit. Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus: et veste purpurea circumdederunt eum. Et veniebant ad eum, et dicebant: Ave, rex Iudaeorum: et dabant ei alapas. Exivit ergo iterum Pilatus foras, et dicit eis: Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis quia nullam invenio in eo causam. Exivit ergo Jesus portans coronam spineam, et purpureum vestimentum. Et dicit eis: Ecce homo. Cum ergo vidissent eum pontifices et ministri, clamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, et crucifigite: ego enim non invenio in eo causam. Responderunt ei Iudaei: Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem,

f. 1vb:

magis timuit. Et ingressus est praetorium iterum: et dixit ad Jesum: Unde es tu? Jesus autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? nescis quia potestatem habeo crucifigere te, et potestatem habeo dimittere te? Respondit Jesus: Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet. Et exinde quaerebat Pilatus dimittere eum. Iudaei autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Caesaris. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Caesari. Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Jesum: et sedit pro tribunali, in loco qui dicitur Lithostrotos, hebraice autem Gabbatha. Erat enim parasceve Paschae, hora quasi sexta, et dicit Iudaeis: Ecce rex vester. Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem

Jn 18, 25-40; 19, 1-15.

ANTIPHONARIUM

f. 1r (1+2): [A. Sanctifica] nos domine signaculo sanctae crucis ut fiat nobis obstaculum contra saeva jacula inimicorum defende nos domine per lignum sanctum et per pretium justis sanguinis tui cum quo nos redemisti alleluia (004744). [A. Crux Jesu] Christi adaperiat nobis januas caeli crux solve vinculum mortis

per hoc vitae lignum signum salutis nostrae defende nos Jesu Christe hic et in futuro (001963).⁴⁹ IA. Venite adoremus dominum qui suspensus (001173).⁵⁰ A. O magnum pietatis opus mors mortua tunc est quando hoc in ligno mortua vita fuit (004035). A. Salva nos Christe salvator per virtutem crucis qui salvasti Petrum in mari miserere nobis (004686). A. Crux benedicta* (001961). A. Lignum vitae?* (003628). ad vs. R. Adoramus te* (006045). V. Tuam crucem* (006045a) A. O magnum pietatis* (004035). de angelis* A. Michael Gabriel cherubim et seraphim qui non cessant clamare cottidie dicentes

f. 1v: dignus es domine accipere gloriam alleluia (003755). [R. Te sanctum dominum] in excelsis laudant omnes angeli dicentes te decet laus et honor domine (007757). V. Cherubim quoque et seraphim sanctus proclamant et omnis caelicus ordo dicens (007757a). Gloria patri. [A. Dum sa-]crum mysterium cerneret Joannes archangelus Michael tuba cecinit ignosce domine deus noster qui aperis librum et solvis signacula ejus alleluia (002469). IA. Angelorum regi deo jubilemus pariter Michaellem venerantes primatem sollemniter (001037). H. Tibi Christe* (008403). A. Stetit angelus juxta aram templi habens thuribulum aureum in manu sua (005029). A. Ascendit fumes aromatum in conspectu domini de manu angeli (001491). A. Michael archangelus venit in adjutorium populo dei (003754). W. S-[tetit angelus*] (008208)

Exaltatio Crucis, Michaelis

2r (3): A. Herodes facibus libidinis ardens cogitabat tradere neci innocentem quo Christo teste in natis mulierem major non surrexit (003029). A. Allatum est caput beatissimi Joannis in disco qui salutaria monita dabat incestui et illicita cohibebat connubia (001324). A. Hodie plus quam propheta Joannes ab impio Herode interimitur toto cordis affectu precemur ut triumphans cum angelis assidua prece roget Christum pro nobis (003114). R. Misso Herodes spiculatore praecepit amputare caput Joannis in carcere quo audito discipuli ejus venerunt et tulerunt corpus ejus et posuerunt illud in monumento (007169).⁵¹ V. Accedentes discipuli sancti Joannis Baptistae tulerunt corpus ejus (007169a). R. O neph-[andum] execrandum [cru-]dele convivium in quo mors prophetae datur saltatrici [premium] (a01552)

---

49 Databáza Cantus Index: <http://cantusindex.org>: Crux Jesu Christi adaperiat nobis januas caeli crux solve vinculum mortis per hoc vitae lignum signum sit salutis nostrae defende nos Jesu Christe hic et in futuro [Dostupné na internete: 18. 9. 2020]

50 Databáza Cantus Index: <http://cantusindex.org>: Venite adoremus dominum qui in sanctis gloriosus est [Dostupné na internete: 18. 9. 2020]

51 KOVÁCS, ref. 40, 5.0829.3320-5.0829.3430.

2v: [V. Detestetur] omnis orbis [talem] conventitulum (a01552a, gradualia.eu: 508293390). R. O beate Jo[annes coro...]m lux prophetarum gaudium apostolorum praeco[...] fidelium et sic tua sanctissima interevent[...]gere gaudia aeternae vitae (a01553, gradualia.eu: 508293400). V. Absolve quaesumus delicta populorum qui meruisti digito ostendere Christum (a01553a, gradualia.eu: 508293410). A. Herodes enim tenuit et ligavit Joannem et posuit in carcerem propter Herodiadem (003028). A. Puellae saltanti imperavit mater nihil aliud petas nisi caput Joannis (004409). A. Domine mi rex da mihi in disco caput Joannis Baptistae (002358). A. Da mihi in disco caput Joannis Baptistae et contristatus est rex propter jusjurandum (002088). A. Misit rex incredulus ministros detestabiles et amputare jussit caput Joannes in carcere (003788). H. Corona aurea* (a01554, W.? 007997). W. Non fuit* (a01555, H.? 008406g). A. Misso Herodes spiculatore praecepit amputare caput Joannis in carcere quo audito discipuli ejus venerunt et tulerunt corpus ejus et posuerunt illud in monumento (003790).

Decoll. Jo. Bapt.

PSALTERIUM (notované časti)

f. 1r: A. De profundis clama[-vi ad te domine] (002116). Ps. 130 Domine non est exaltatum cor meum A. Speret Israel in domino (004990). H. Caeli deus sanctissime qui lucidum centrum poli candore pingis igneo augens decoro lumine⁵² (008283).⁵³

Feria 4 per annum

f. 1v: Feria v. A. Memento domine* (003735)

Feria 5 per annum

f. 2r: A. Domine clamavi ad te exaudi me (002328). A. Portio mea* (004316).

Feria 5 per annum

f. 2v: A. Portio mea domine sit in terra viventium (004316). H. Plasmator hominis deus qui cuncta solus ordinans humum jubet producere reptantis et ferae genus (notovaný!, 008371). A. Suscepit deus Israel puerum suum sicut juravit est Abraham et semen ejus et exaltare humiles usque in saeculum (005086)

Feria 6 per annum

f. 3r: A. Omnia quaecumque voluit dominus fecit (004139)

f. 3v: [A. Quoniam in aeternum] misericordia ejus (004567). A. Hymnum* (003151). [A. Hymnum] cantate nobis de canticis Sion (003151)

---

52 Databáza Cantus Index: <http://cantusindex.org>: decori lumina [Dostupné na internete: 18. 9. 2020]

53 Hymnus Coeli Deus sanctissime. RAJECZKY, ref. 36, melódia č. 59, s. 21, S. XXXV. Notovanú verziu uvádza aj *Žaltár kanonika Blázia* OsZK Clmae 128 Maďarská národná knižnica v Budapešti a františkánsky *Antifonár* OsZK Clmae 462 Maďarská národná knižnica v Budapešti.

Feria 5 per annum

f. 4r: H. Magne deus potentiae⁵⁴ qui ex aquis ort-[um genus partim remittis gurgiti partim] levas in acra (caoX).⁵⁵ W. Dirigatur domine oratio mea* (008018). A. Deposuit potentes sanctos persequentes et exaltavit humiles Christum confidentes (002150). Feria vi*. A. In conspectu* (003215).

f. 4v: A. In conspectu angelorum psallam tibi deus meus (003215). A. Domine probasti* (002367).

Feria 6 per annum

f. 5r: A. Aspice in me et miserere mei domine (001498). R. Redime me domine et miserere mei (007517 H). V. Pes enim meus stetit in via recta in ecclesiis benedicam te domine (007517a). Gloria. A. Clamavi et exaudivit me (001824)

Feria 2 per annum

MITTELALTERLICHE MUSIKHANDSCHRIFTEN
AUS DEM SLOWAKISCHEN NATIONALARCHIV, DER FOND
„LOCUS CREDIBLIS“ DES PRÄMONSTRATENSERKONVENTS IN LELES

EVA VESELOVSKÁ

Die neu gefundenen Fragmente ergänzen das Bild der Quellen der mittelalterlichen Musikkultur vom Gebiet der Slowakei, das trotz der großen materiellen Verluste (verlorene, vernichtete und außer Landes gebrachte Handschriften) reich und einzigartig war. Im Bestand des Beglaubigungsortes Leles [Leleský konvent, ung. Lelesz] aus dem Slowakischen Nationalarchiv sind verschiedene liturgische Handschriften erhalten. Es handelt sich um einen seltenen Fund, der offensichtlich aus einem heimischen Prämonstratenserskriptorium stammt. Vom Gebiet der Slowakei gab es bislang keine direkten Beweise für die Tätigkeit der Prämonstratenser. Außer notierten Fragmenten ist auf den Umschlägen der Protokolle des Beglaubigungsortes Leles auch eine interessante Sammlung nichtnotierter liturgischer Bücher erhalten (Homiliar, Missale). Auf den Aktenmappen (Acta anni - varia) sind vier notierte Fragmentegruppen erhalten ge-

54 Hymnus *Magne Deus potentiae*. RAJECZKY, ref. 36, melódia č. 59, s. 21, S. XL. Notované verziu uvádza aj *Žaltár kanonika Blázia* OsZK Clmae 128.

55 Hymnus sv. Ambróza. *Breviarium ordinis fratrum Virginis Mariae de Monte Carmelo*, et ..., Bd. 2, Antwerpen 1755, s. 155, http://books.google.sk/books?id=t0M_AAAAcA-AJ&pg=PA155&lpg=PA155&dq=Magne+deus+potencie+qui+exaquis&source=bl&ots=WeZGwN6o6M&sig=mbwMJ1taC9QCx_J0DEe0Q7xxGas&hl=sk&sa=X&ei=EeZgU-vb9JqSO5ASL-oDQCw&ved=0CDEQ6AEwAA#v=onepage&q=Magne+deus+potencie+qui+exaquis [Dostupné na internete: 18. 9. 2020]

blieben. Es handelt sich um 4 verschiedene liturgische Bücher: *Sequentiar* aus der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts, *Missale* aus den Jahren 1350–1375, *Antiphonar* aus den Jahren 1350–1375 und ein *Psalter* von der Wende des 14. und 15. Jahrhunderts. Aus inhaltlicher (liturgischer) Sicht handelt es sich um die heimische, d. h. die Graner liturgische Tradition. Das *Sequentiar* enthält Sequenzen für die Feste der wichtigsten einheimischen Heiligen – der hl. Elisabeth (Sq. *Gaude Sion quod egressum*) und des Hl. Königs Ladislaus von Ungarn (Sq. *Novae laudis attolamus*). Die Musikfragmente folgen zwei verschiedenen Notationstraditionen. Die Metzger-gotische Notation wurde verwendet zur Fertigstellung des *Sequentiarium* und des *Psalteriums*. Graner Notation repräsentiert die Musikschrift des fragmentarischen *Antiphonars* und des *Missales*.

PhDr. Eva Veselovská, PhD.
Ústav hudobnej vedy SAV
Dúbravska cesta 9, 841 04 Bratislava 4
Slovenská republika
e-mail: eva.veselovska@savba.sk
<http://cantus.sk>